

İlköğretim Okul Binalarının Fiziksel Açıdan Değerlendirilmesi

Evaluating the Physical Conditions of Elementary School Buildings

Ruken Akar Vural ve Fatma Sadık
Çukurova Üniversitesi

Öz

Bu araştırma, 1998 yılı öncesinde eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okul binaları ile 2000 yılı ve sonrası yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okul binalarının eğitsel, idari, servis alanları ve estetik özellikleri bakımından fiziksel koşullarında farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme ve gözlem kullanılmıştır. Araştırma sonunda, 2000 yılı ve sonrası yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okul binalarının eğitsel alanlar, idari alanlar, servis alanları, iç ve dış mekân renkleri, ısı ve ışıklandırma, sıra ve sandalyelerin uygunluğu ve mobilitesi, sınıfların ve okul bahçesinin temizliği ve çevre düzenlemesi, okul binalarının giriş ve çıkış kapıları gibi değişkenler açısından, 1998 yılı ve öncesinde eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okul binalarından daha olumlu fiziksel özelliklere sahip oldukları belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: İlköğretim okul binaları, sınıflar, fiziksel özellikler.

Abstract

This study was carried out to identify physical differences between elementary school buildings built before 1998 and elementary schools built in 2000 and after. In this study, semi structured interviews and observations were used for data gathering. The results indicated that the elementary school buildings which were built in 2000 and after have more convenient physical conditions than the elementary schools which were built before 1998.

Key words: Elementary school buildings, classrooms, physical conditions.

Giriş

Toplumun eğitim kurumlarından beklediği, nitelikli bireyler yetiştirmek ve artan eğitim talebini karşılayarak bilimsel, teknolojik, toplumsal ve mesleki değişime katkı vermektir. Bunu gerçekleştirebilmek ise, eğitim programlarının sürekli yapılandırılmasına bağlıdır. Bu nedenle de var olan eğitim programlarında yeni düzenlemelere gidilmesi, içinde bulunduğumuz çağın yarattığı bir zorunluluktur.

Bu gereksinimleri karşılayacak eğitim programlarının etkinlikle uygulanabilmesi, yetişmiş insan gücünün yanı sıra programların niteliğine uygun okul binalarını ve ders araç gereçlerini de gerektirmektedir. Yapılan araş-

tırmalar, okul binaları ve öğrenme arasında ilişki bulunduğunu göstermektedir.

Burden (1995), okul binası ve dersliklerin fiziksel görünümünün öncelikle öğrencilerin fizyolojik ihtiyaçlarına ve öğretim etkinliklerine uygun olması gerektiğini belirtmektedir. Edwards (1993) tarafından yapılan bir araştırma da okul yapısının koşullarının gelişmesiyle öğrenci başarı düzeyinin arttığını göstermektedir.

Chan (1988; akt. Gömlüksiz ve Temel, 1993) bir çalışmada, okul yapısının estetik durumunun öğrenci başarısını artırıcı yönde etkisi olduğunu belirtirken, bir diğer çalışmada da (1982; akt. Gömlüksiz ve Temel, 1993) modern okul yapısında öğrenim gören öğrencilerin, eski yapılarda öğrenim gören öğrencilere göre, okul yapılarına ilişkin daha olumlu tutuma sahip olduklarını gözlemiştir.

Arş. Gör. Ruken Akar Vural, Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Adana. Öğrt. Gör. Fatma Sadık, Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Adana.

1998 yılında ABD’de yapılan bir toplantıda, okulun öğrenciler, öğretmenler, veliler ve hatta çevrede yaşayanlar için de bir "Cazibe Merkezi" konumunda olması gerektiği vurgulanmış ve okul binalarının rengi ve estetik görünümü üzerinde durulmuştur. Bu toplantıda belirlenen diğer ölçütler ise şöyledir:

Adapte Edilebilirlik: Okul alanları çoklu kullanıma olanak tanımalı, gelecekte meydana gelecek yeniliklere de kolayca adapte olabilme esnekliğine sahip olmalıdır.

Teknoloji: Okul binaları teknolojinin hem yaratıcı hem de iyi entegre edilmiş biçimde kullanımına olanak tanıyacak biçimde olmalıdır.

Estetik Görünüm: Eğitim ortamları renkli ve heyecan verici renklerde olmalıdır.

Işıklandırma: Doğal ve yapay ışıklandırma kaynakları dengeli bir biçimde kullanılmalıdır.

Maliyet: Maliyet için rasyonel bir bütçe ayrılmalıdır.

Materyallerin Etkin Kullanımı: Okul binası zengin malzemelerin karışımıyla inşa edilmeli, estetik ve sağlam olmalı, renk tasarımına önem verilmelidir.

Ülkemizde okul binalarının görünümü ve okul binalarında olması gereken özellikler ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde ise ulaşılan kaynakların çok sınırlı olduğu görülmüştür. Özüekren (1982) araştırmasında gerek eğitimsel gereksinimler gerekse kullanıcı konforu açısından eğitim ekipmanlarının tasarımına bütünsel bir yaklaşımın nasıl belirleneceği sorununa çözüm getirmeyi amaçlanmıştır. Araştırmacı, eğitsel ortamların yönetici, eğitici, ergonomist ve mimardan oluşacak geliştirme grupları tarafından ele alınması ve işbirliği yapılması gerektiğini önermektedir. Gömleksiz ve Temel (1993) tarafından yapılan bir başka araştırmada ise, Adana İli Seyhan İlçesi’nde ki devlet lisesi ve özel liselerin okul yapılarında bulunan eğitsel alanların, standartlara uygunluğu açısından bir karşılaştırma yapılmıştır. Bu araştırma sonucunda, özel okulların eğitsel alanlar açısından genelde standartlar yönergesine uygun olduğu, devlet liselerinin ise bu standartlara ulaşamadığı sonucuna ulaşılmıştır. İlgili literatür taraması sonunda, okul binaları ve tasarımlarının 1995 yılı Ulusal Kalite Kongresi’nde gündeme geldiği görülmektedir. Özgü (1995) tarafından sunulan çalışmada, bina ve yatırım ilişkisi incelenmiştir. 2000 yılında eğitim sistemimizin 9 milyon öğrenciye bina bulmak zorunluluğundan hareket eden Özgü (1995), öğrenci başına 6 metrekare inşaat gereği olduğu, bunun ise 54 milyon metrekarelik ek bina inşa-

atını gerektirdiği sonucuna ulaşmıştır. Aynı kongrede Baykal (1995), çağdaş okul binalarının, amaçlanan davranışların gerçekleşmesini kolaylaştırıcı nitelikte olması, okul binalarında öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin genç ya da özel ihtiyaçlarını karşılayacak ortamların (laboratuvar, kütüphane, spor salonu, atölye, oyun ve tiyatro salonu, yemekhane vb.) bulunması gerektiğini belirtmiştir. Baykal (1995)’a göre bu ortamların tasarımında olduğu kadar döşenmesinde de teknik, ekonomik ve ergonomik ilkelere uyulmalıdır. Ülkemizde okul binalarının hangi standartlara göre yapıldığını belirleme amacıyla gerçekleştirilen incelemede, devlet okullarının yapımında belli standartlar olmadığı, bu nedenle de projelerin uygulanış yıllarına göre okul binalarının fiziksel yapılarının farklılaştığı görülmektedir. Buna bağlı olarak yapı ve bina içindeki alanlar da projelere göre değişmektedir (www.meb.gov.tr).

Kullanım alanları açısından ülkemizdeki okullara bakıldığında, farklı büyüklüklerde dersliklerin olduğu görülmektedir. Ükelere göre de derslik büyüklükleri değişmektedir. Kırk öğrenci için hesaplanan derslik büyüklükleri yaklaşık olarak Türkiye ve İngiltere’de 48, Almanya’da 63, İsviçre’de 57, ABD’de 66 metrekaredir. Bu farklılaşma diğer kullanım alanlarında da gözlenmektedir (Gömleksiz ve Temel, 1993).

Özyürek (1986), ülkemizdeki okul binalarının inşası ile ilgili kesin standartlar olmamasına rağmen, ideal sayılabilecek bir okul yapısında bulunması gereken alanları şu şekilde belirtmektedir (Akt: Gömleksiz ve Temel, 1993):

Eğitsel Alanlar: Derslikler, kütüphane, müzik ve gör-sel araçlar odası, fen laboratuvarı, teknik atölye, ev ekonomisi odası, el sanatları atölyesi, toplantı salonu, sportif faaliyetlerin yapılacağı salonlar, tören salonu.

İdari Alanlar: Müdür odası, müdür yardımcısı odası, ofisler, öğretmenler odası, teknik personel odası, uzman odaları.

Servis Alanları: Kantin, kitap satış yeri, yemekhane, revir, otopark.

Erden’e (1998, 60) göre klasik bir okul binasında bulunması gereken özellikler ise şunlardır:

- Okul binaları genel görünüşüyle çocuğa güven vermeli, temiz, bakımlı ve sağlam olmalıdır.
- Okul binalarının büyüklüğü öğrenci sayısı ile uyumlu olmalı, okulda öğrencilerin rahat edebile-

cekleri, spor yapabilecekleri ve oyun oynayabilecekleri bir bahçe bulunmalıdır.

- Bina içinde çocukların spor yapmalarına ve sosyal faaliyetlerde bulunmalarına olanak sağlayacak geniş ve kapalı alanlara yer verilmelidir.
- Binanın içinde dersliklerin yanı sıra en az bir fen bir de bilgisayar laboratuvarı ve kütüphane olmalıdır.
- Bina içinde öğrenci sayısına ve sağlık koşullarına uygun lavabo ve tuvalet olmalıdır.
- Derslikler güneş görmeli; aydınlık ve sağlık koşullarına uygun, öğretim araç ve gereçlerin kullanılmasına olanak sağlayıcı donanıma sahip olmalıdır.
- Sıralar, sandalyeler, lavabolar öğrencilerin fiziksel yapısına uygun olarak hazırlanmalıdır.
- Binada sınıflar ile yönetici odaları, öğretmen odaları, laboratuvar arasında ulaşım kolay olmalıdır. Binanın yapısı personelin iletişimini aksatmamalıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), yukarıda verilen özellikleri ve pek çok yeniliği de kapsayan modern görünümlü ve çok amaçlı kullanılabilir okul binaları yapma çalışması başlatmıştır. Sekiz yıllık eğitime geçilmesiyle oluşan bina ihtiyacını gidermek için özellikle yapım öncesi yeni okul binalarının fiziki yapısına ilişkin arayış içine giren bakanlık, bu çerçevede okul binalarının yapısına karar vermek için üniversitelerin mimarlık bölümleriyle toplantılar yapmıştır. "Bizim Okul Projesi" kapsamında yapılacak okul yapılarında, okul binalarının yakınında oturan ailelerin de yararlanabileceği şekilde salonlar, laboratuvar ve spor salonları bulunması hedeflenmiştir. Gri okullara son verme, daha sıcak görünümlü ve işlevli okul binaları yapma, bu proje kapsamında alınan bazı kararlardır (Aydoğan, 1998).

Sekiz yıllık ilköğretim eğitiminin eğitim sistemine getirdiği yenilik ile 2000 yılının sonuna kadar gereksinim duyulan fiziki kapasitenin gerçekleştirilmesinde yeni binaların sürekli eğitim ve toplum eğitim merkezi amacıyla da kullanılmasının hedeflendiği söylenebilir. Yeni okullarda spor ve konferans salonları, çok amaçlı salonlar, ışıklar, derslikler, tek kişilik sıralar, öğretmen odaları, atölyeler, laboratuvarlar ve daha pek çok mekâna yer verilmesi ve olanağı bulunan okullarda eğitimin çehresinin değiştirilmesi ve kalitesinin artırılması amaçlanmıştır.

MEB, "Eğitimde Çağı Yakalama Projesi" nde, 2000 yılına kadar derslik başına düşen öğrenci sayısının aşamalı olarak 30 öğrenciye çekilebilmesi için yaklaşık 147.326 yeni dersliğe ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. 2000 yılı dahil olmak üzere 73.702 dersliğin yapımı tamamlanmış, 10.141 dersliğin de yapımı devam etmektedir. Buna göre son 4 yılda 83.843 derslik tamamlanmak üzere iken 63.483 yeni dersliğin daha yapımı gerekmektedir. 2001 yılında (hayırsever kişiler, kuruluşlar ve merkez ihaleleri dahil olmak üzere) ilköğretimde yapımı devam eden 431 okul ve 10.141 derslik bulunuyordu (www.meb.gov.tr).

Sonuç olarak, gelişen teknoloji ve beraberinde getirdiği olanakların eski okul anlayışını değiştirdiği, MEB'in de gerek mimari gerekse yönetim anlayışı ve olanaklar açısından yenilenen okulların, çevreye açık, sosyal, kültürel ve sportif etkinliklerin gerçekleştiği bir toplum eğitim merkezi olarak kullanılabilmesini hedeflediği görülmektedir.

Problem

Baykal (1995)'in vurguladığı gibi okul, ev, kütüphane, laboratuvar, yüzme havuzu, bahçe, tarla, fabrika, vb. tüm evrende herhangi bir şey şu ya da bu şekilde eğitim olayı için fiziki ortam olabilir. Ancak iletişim ve ulaşım araçlarının baş döndürücü gelişimine karşın ucuzluk, kolaylık ve güvenlik ölçütleri açısından okul halen en yaygın öğrenme ortamıdır. Sınıflar, laboratuvarlar, ışıklar, atölyeler, spor salonları, oyun ve tiyatro salonu, müzik odaları, kütüphane, yemekhane ya da kantin, revir vb. mekânlar da okul içindeki alt ortamlardır. Eğitimin kalitesi için, öğrenme için hazırlanmış bu özel ortamda bu alt ortamlar da bulunmalıdır.

Yapılan araştırmaların sonuçlarında da belirtildiği gibi, okul yapı ve tesislerinin nitelik ve nicelik bakımından yeterliliği, eğitimin niteliğini arttıran etmenlerden biridir. Ülkemizde okul binaları ve özellikleri konusunda çalışmaların yetersiz olması ve 8 yıllık eğitime geçişle birlikte MEB'in "Eğitimde Çağı Yakalama Projesi" kapsamında hedeflediği yenilikler sonucunda ilköğretim okullarının yapılarının fiziksel niteliğinde meydana gelen değişimlerin neler olduğu konusunda bir çalışmaya ulaşılamaması nedeniyle bu araştırma ile bir durum saptaması yapılmasına gereksinim duyulmuştur.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı, 1998 yılı öncesinde eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okulları ile 2000 yılı ve sonrası yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarının fiziksel koşullarını belirlemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıda belirtilen sorulara yanıt aranmıştır:

- 1998 yılı öncesinde eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarının eğitsel, idari, servis alanları ve estetik özellikleri bakımından fiziksel koşulları nasıldır?
- 2000 yılı ve sonrası yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarının eğitsel, idari, servis alanları ve estetik özellikleri bakımından fiziksel koşulları nasıldır?
- 1998 yılı öncesinde eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okulları ile 2000 yılı ve sonrası yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarının eğitsel, idari, servis alanları ve estetik özellikleri bakımından fiziksel koşullarında farklılık var mıdır?

Yöntem

Bu araştırma nitel bir çalışmadır. Araştırmanın evreni Adana İli'nin merkez ilçelerinde (Seyhan ve Yüreğir) bulunan ilköğretim okulları oluşturmaktadır. Adana İl Millî Eğitim Müdürlüğü yetkililerinden alınan bilgilerle Adana İli merkez ilçelerinde, 1998 yılı öncesi ve 2000 yılı ve sonraki yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okulları belirlenmiş ve okulların ulaşılabilirliği, gönüllülük ve sosyo-ekonomik düzey ölçütleri esas alınarak örneklem oluşturulmuştur. 1998 yılı öncesi eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarından 3 (DSİ Baraj, Emine Sapmaz ve Ethem Kuzucu İlköğretim Okulu), 2000 yılı ve sonrası yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarından 3 (Seyhan, İkbinevler ve Yenişehir İlköğretim Okulu) olmak üzere toplam 6 ilköğretim okulu araştırmanın örneklemine oluşturmuştur.

Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın verileri, örnekleme yer alan ilköğretim okullarının yöneticileri ile yapılan *yarı yapılandırılmış görüşme tekniği* ve betimsel gözlem tekniği ile elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun geliştirilmesinde, Özyürek (1986)'in belirttiği ideal sayılabilecek bir okul yapısında bulunması gereken

alanlar (Akt: Gömleksiz ve Temel, 1993) ve Erden, 1998' in vurguladığı klasik bir okul binasında bulunması gereken özellikler ve sekiz yıllık kesintisiz ilköğretime ilişkin Maliye ile MEB tarafından yürütülen "Yapım, Hizmet ve Taşıma İşlerine İlişkin Harcamalarda Uyulacak Esas ve Usuller" dikkate alınmıştır. Görüşme formu toplam 50 sorudan oluşmaktadır. Okullarının fiziksel koşulları içerisinde düşünülen binaların iç ve dış mekânlarda renk, ısı, ışık, temizlik, sıra, sandalye ve masaların özellikleri ve oturma düzeni, öğrenci ve öğretmen lavaboları ve okul bahçesinin düzenlenmesine dair estetik özellikleri ile ilgili verilerin toplanmasında ise betimsel gözlem tekniği kullanılmıştır.

Görüşme sırasında ilköğretim okulu yöneticileri tarafından verilen bilgiler araştırmacılar tarafından yazılarak kaydedilmiştir. Görüşme sonrası okulun incelenmesi ile elde edilen gözlem verileri de aynı şekilde gözlem sırasında betimsel olarak kaydedilmiştir. Veriler 2001-2002 eğitim-öğretim yılında Aralık ayı içerisinde toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Yapılandırılmış görüşme formundan elde edilen nicel veriler için frekans analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel gözlem sonucu elde edilen nitel veriler ise her okul için ayrı olarak Microsoft Word ortamında yazılmış, elde edilen metin satır satır okuma tekniği ile okunduktan sonra kodlamalar ve bu aşama sonucunda temalar ve kategoriler oluşturulmuştur.

Bulgular ve Yorum

Eğitsel Alanlar Bakımından: Öğrenci sayısı açısından bakıldığında, 2000 yılı ve sonraki yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarında, toplam öğrenci sayısının düştüğü görülmektedir. Bu veri, MEB ve Maliye Bakanlığı tarafından yürütülen "Yapım, Hizmet ve Taşıma İşlerine İlişkin Harcamalarda Uyulacak Esas ve Usuller" de öngörülen, "Öğretmenlerin yüksek bir verimlilikte çalışmalarını sağlayacak, öğrenci sayısının ve haftalık ders saatlerinin en uygun olduğu okul büyüklüklerinin belirlenmesi ve yeni okulların bu ölçütlere göre yapılması" maddesine uyar niteliktedir.

Okul binasının kapladığı alan açısından bakıldığında 2000 yılı ve sonraki yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okulu binalarının 10.000 metrekareye konumlandırıldığını, bu alanın 7200 metrekare'sinin kapa-

lı, 2800 metrekare'sinin ise açık alanlardan oluştuğu görülmektedir. Bu bulgu da yukarıda sözü edilen maddeyi desteklemekte, öğrenci başına düşen açık ve kapalı alan miktarının artması da öngörülen değişikliklerin yapıldığını göstermektedir. Diğer taraftan, açık ve kapalı alanların büyüklüklerinin standart olması, yine aynı düzenlemenin öngördüğü "yapı elemanlarının standartlaştırılması ve modüler varyantlı-tek tip projelerin hazırlanması" ölçütüne de uymaktadır.

Derslik alanı açısından bakıldığında, 1998 yılı öncesinde eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarında ortalama 46.3 metrekare iken, 2000 yılı ve sonraki yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarında bu rakamın 71.6 metrekare'ye çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte, derslik başına düşen öğrenci sayısı da 42'den 26'ya düşmüştür. Dolayısıyla, öğrenci başına düşen derslik alanı miktarı da 1.10 metrekare'den 2.67 metrekare'ye yükselmiştir. Bu veriler, yeni okul projelerinde ulaşılabilecek öngörülen, kalabalık olmayan sınıflar ve öğrenci sayısına uygun okul büyüklüklerinin sağlanmasına yönelik hedeflerin dikkate alındığını ve uygulandığını göstermektedir. MEB'in planladığı yeni okul projelerine ilişkin düzenlemelerin başında gelen, kalabalık olmayan sınıflar, öğrenci başına düşen derslik alanı, açık ve kapalı alan miktarının artırılması gibi değişkenler literatürde yer alan bazı araştırma bulguları ile desteklenmektedir. Örneğin, Brophy (1988), kalabalık sınıfların öğretmenin daha çok düzen çalışması yapmak zorunda kalmasına, öğretmen merkezli öğretim yöntemleri seçilmesine, öğrencilerin sıkılmasına ve dikkatsizliğine neden olacağını belirtirken, Barker (1982), Grubaugh ve Houston (1990) ise sınıf görünümünün öğrencinin moral ve enerjisini artırmada önemli bir etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadırlar (Akt: Başar, 1997). Araştırma bulgularında da görüldüğü üzere, kalabalık olmayan sınıflar, öğrencinin rahat hareket etmesini sağlayan ve onu sınırlandırmayan geniş, açık ve kapalı alanlara sahip okul binalarının inşa edilmesi olumlu bir yöneliş olarak yorumlanabilir. Araştırmada, diğer eğitimsel alanlar kapsamında incelenen kütüphane, laboratuvar, teknik atölye, ev ekonomisi odası, resim atölyesi, kapalı beden eğitimi salonu, rehberlik odası, çok amaçlı salon, toplantı ve bilgisayar odası açısından bakıldığında ise 2000 yılı ve sonraki yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarında, bu salonların alanlarının arttığı ve standart olduğu görülmüş, 1998 yılı öncesinde

eğitim-öğretime açılan ilköğretim okullarında, bu alanların yetersiz olduğu, gereksinimleri karşılamadığı, genişliklerinin ise standart olmadığı görülmektedir. Yine MEB ve Maliye Bakanlığı'nın ortak kararı doğrultusunda yapılan düzenlemelere bakıldığında, bu alanların standart olması, ölçütün bulunduğu ve yeni okullar tarafından bu ölçütün karşılandığı görülmektedir.

Diğer taraftan, bu alanların kullanılmasına ilişkin yönergede, okul kitaplıkları, işlikler ve kapalı spor salonlarının yöre halkının kullanımına açık olması (örneğin, kütüphaneden ödünç kitap alabilmeleri, işliklerde halı ve kilim dokumacılığına yer verilmesi, spor tesislerinin ilçe ya da beldedeki tüm öğrencilerin ve ailelerin kullanımına açık olması) gerekmektedir. Oysa, örnekleme alınan okullarda bu çalışmalara rastlanmamıştır. Bu durum, okulların mekân bakımından hazır, araç-gereç ve donanım bakımından henüz yetersiz olması ve yöre halkının gereksinimlerinin analiz edilmemiş olması ve bu konuya ilişkin çalışmaların henüz başlatılmamış olması ile açıklanabilir.

İdari Alanlar Bakımından: 2000 yılı ve sonraki yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarında, müdür, müdür yardımcıları, öğretmenler ve memur odasına ilişkin mekânların standart olduğu ve 1998 yılı öncesinde eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarında bulunan aynı fonksiyonlu mekânlardan daha geniş oldukları görülmüştür. Bu durum, yine öngörülen düzenlemelerde bulunan, bazı mekânların standartlaştırılması ve büyüklüklerinin artırılmasına ilişkin girişimlerle açıklanabilir. Yeni okulların yapımına ilişkin proje incelendiğinde, projede dört müdür yardımcısı odasının bulunduğu ve her katta en az bir müdür yardımcısının bulunmasının öngörüldüğü dikkati çekmektedir. Bu durumun, okulda öğretmen-öğrenci ve yönetici iletişim ağının etkili bir şekilde kurulması ve idari işlemlerin kısa sürede tamamlanması açısından oldukça olumlu olduğu düşünülebilir.

Servis Alanları Bakımından: Araştırmada "servis alanları" kapsamında incelenen kantin, yemekhane, kitap satış yeri, revir ve otopark açısından bakıldığında, 2000 yılı ve sonraki yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okulları projesinde, her katta bir tane olmak üzere toplam üç kantin ve en üst katta (üçüncü kat) bir kafeteryanın bulunduğu görülmektedir.

Ders aralarında, sınırlı bir zamanda pek çok öğrenciye hizmet veren kantinlerin sayısının artırılması ve her kat-

ta bir tane kantinin konumlandırılması olumlu bir özellik olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan, bahçede kantin bulunmaması, öğrencilerin hem temiz hava hem de gün ışığından yararlanması ve kısa süreli de olsa mekân değiştirerek rahatlamasını engellediği söylenebilir. Yine okul projesinde yer alan yemekhane mekânı, gereksinim duyulan örneğin tam gün eğitim-öğretim yapan okullarda kullanılmakta, gereksinim duyulmayan okullarda ise farklı kullanımlara olanak tanıyacak biçimde değerlendirilebilmektedir. Bu durum, MEB ve Maliye Bakanlığı'nın düzenlemelerine uygun düşmektedir. İç ve dış mekânların, çoklu kullanıma olanak tanıyacak biçimde esnek olması, olumlu bir özellik olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, projede servis alanlarından olan revir bulunmakta fakat otopark bulunmamaktadır. Otoparkın bulunmaması, öğrencilerin güvenliği, bahçenin etkin kullanımını zorlaştırması, öğrencilerin hareket alanını daraltması ve taşıtların güvenliği açısından olumsuz bir durum olarak yorumlanabilir. 1998 yılı öncesinde eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarında ise, servis alanları bakımından gereksinim olmasına rağmen yetersizlikler görülmektedir. Bu durum, okul binalarının ek bina ve tesis yapılmasına olanak tanınamaması ve çok yönlü kullanıma fırsat verecek esneklikte olmaması ile açıklanabilir.

Estetik Özellikleri Bakımından

İç ve Dış Mekânların Renkleri Açısından: 2000 yılı ve sonraki yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarında, iç ve dış mekân renklerinin standart olduğu, dış cephenin sarı ve somon rengi, koridorların açık yeşil ve beyaz olmak üzere çift renk, sınıfların ise beyaz oldukları görülmektedir. 1998 yılı öncesi eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarında ise, iç ve dış mekân renkleri standart değildir. Bir okul dışında, ağırlıklı olarak beyaz ve mavinin kullanıldığı, bir okulda ise gri rengin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Okulun öğrenciler, öğretmenler, veliler ve hatta çevrede yaşayanlar için bir cazibe merkezi konumunda olması açısından okul binaları ve sınıfların rengi önemlidir. Bu değişim, Aydoğan'ın (2001) belirttiği gibi MEB'in gri okul binası yerine, modern görünümü ve çok amaçlı kullanılabilir okul binaları yapma girişimlerinin bir sonucu olarak açıklanabilir.

Isı ve Işıklandırma Açısından: Örneklemede yer alan, 2000 yılı ve sonraki yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarının tamamında ısıtma sistemi olarak

kalorifer kullanılmaktadır. 1998 yılı öncesinde eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarında ise ağırlıklı olarak klima kullanılmaktadır. Sınıfın aşırı sıcak olması ya da soğuk olması da öğrencilerin derse karşı dikkatlerini etkileyen değişkenler arasındadır. Isının aşırı yüksek olması fiziksel rahatsızlıklara, ilginin dağılmasına, zihnin gevşemesine ve bunların neden olduğu yansımış sorunlara neden olabilmektedir. Bunun yanı sıra düşük ısı da öğrencilerin çabasını ısınmaya yöneltip, zihnin odaklaşmasını güçleştirmektedir (Başar, 1997; Aydın, 1988). Diğer taraftan, okul binalarının soğuk, sıcak, güneşli, rutubetli olması gibi değişkenlerin öğretimin niteliğini, okulun iklimini ve bunların sonucu olarak da öğrenci performansını olumsuz yönde etkileyen faktörler olması nedeni ile de klima ve kalorifer ile ısıtmanın olumlu bir özellik olduğu söylenebilir.

2000 yılı ve sonraki yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarının sınıflarındaki pencere sayısının (her bir sınıfta 6 tane), 1998 yılı öncesinde eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarından (her bir sınıfta 3 tane) daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Kuller ve Lindsen (1992) ve Hescong Mahone Mimarlık Firması'nın 1999 yılında yaptıkları araştırma, eğitim mekânlarında kullanılan gün ışığı ile akademik performans arasında pozitif bir korelasyon olduğuna ilişkin bulgular, yeni okul projesinde pencere sayısının artırılmasını destekler niteliktedir. Mavi, gri ve kırmızıyı da içeren tüm renklerin dalga boylarını emdiği için bize beyaz olarak görünen gün ışığı sadece renk kalitesi açısından değil, D vitamini alımına olanak sağlaması açısından da son derece önemlidir. Hem zararsız hem de ucuz olan bu doğal ışıktan eğitim ortamlarında yeterince yararlanılması gerekmektedir. Örneklemede yer alan ve yeni ilköğretim okulu projesine göre yapılan okullardan birinde, sınıfların kuzey, koridorların ise güneyde bulunduğu ve sınıfların yapay ışık ağırlıklı olarak ışıklandırıldığı görülmüştür.

Sandalye ve Masaların Uygunluğu ve Mobilitesi Açısından: Örneklemede yer alan, 2000 yılı ve sonraki yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarında 1-2 ve 3. sınıf öğrencileri için farklı, 5-6-7 ve 8. sınıf öğrencileri için farklı en-boy ve uzunluğa sahip iki tür mobil sandalye ve masa bulunmaktadır. Bu okullarda sıra ve uzun masa yerine her öğrenci için birer tane olmak üzere müstakil sandalye ve masaların bulunduğu görülmektedir.

1998 yılı öncesinde eğitim-öğretime başlanan üç ilköğretim okulundan yalnızca birinde iki farklı büyüklükte sıra ve masanın kullanıldığı görülmektedir. Bu okulların hiçbirinde sandalye ya da masa kullanılmamakta, uzun sıra ve masalar kullanılmaktadır. Bu bulgular doğrultusunda, yeni ilköğretim projesine göre inşa edilen okulların sınıflarının, ikili-üçlü ve küçük grup çalışması yapmaya daha elverişli olduğu, bu durumun da öğretmen merkezli öğretim yöntemleri yerine öğrenci merkezli öğretim yöntemlerinin tercih edilmesine uygun koşullardan birini sağladığı söylenebilir.

Sınıfların ve Okul Bahçesinin Temizliği ve Çevre Düzenlenmesi Açısından: Araştırmada elde edilen verilere göre, örnekleme alınan her iki okul grubu arasında sınıfların ve okul bahçesinin temizliği ve çevre düzenlenmesi açısından farklılık görülmemiştir. Diğer taraftan, yeni ilköğretim okullarına ilişkin projede çeşme bulunmamasının da önemli bir eksiklik olduğu düşünülmektedir. Bu durum, literatürde yer alan çeşitli çalışma verileri ile çatışmaktadır. Temiz, bakımlı, iyi donanımlı okullar yalnızca morali değil, akademik başarıyı da olumlu yönde etkilemektedir. Öğrencilere sağlanan olanaklar ile gereksinimlerin dengesizliğinin çocuklarda problem davranışlara neden olabileceğini belirten Burden (1995), okul bina ve dersliklerinin öncelikle öğrencilerin fizyolojik ihtiyaçlarına ve öğretim etkinliklerine uygun olması, gereksinimlere yanıt verebilmesi gerektiğini belirtmiştir. Grubaugh ve Houston (1990; Akt. Başar, 1997) ise sınıf görünümünün öğrencinin moral ve enerjisini artırmada önemli bir etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Çevre düzenlenmesi açısından bakıldığında, özellikle 2000 yılı ve sonraki yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okullarının bahçelerinde bu açıdan büyük eksiklikler olduğu belirlenmiştir. Örnekleme yer alan her üç okulda da bahçenin beton ya da farklı bir malzeme ile kaplanmadığı, voleybol, basketbol gibi açık spor alanlarının tamamlanmadığı görülmüştür. Diğer taraftan, çevre düzenlenmesi ve ağaçlandırma için de altyapı çalışmaları tamamlanmamıştır. Bu durum, MEB ve Maliye Bakanlığı'nın oluşturduğu düzenlemede bulunan; "Gerçekleştirme aşamasında eğitim binası kompleksinin öncelik sırasına, belli etaplarda belli bölümlerin bitirilip o bölümlerde eğitimin başlamasını sağlayacak şekilde planlanması, böylece okul bölümlerinin istenilen zamanlarda hizmete açılmasının gerçekleştirilmesi" maddesi nedeniyle okul binalarının tamamlanmadan geçici olarak teslim alınması ve bu nedenle de inşaat firmalarının gerçek teslimatı yapmadan yarım bırakmaları ile açıklanabilir.

Okul Binasına Giriş ve Çıkış Kapıları Açısından: Örnekleme alınan, 2000 yılı ve sonraki yıllarda eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okulları incelendiğinde, binaya giriş çıkış için toplam dört kapının bulunduğu, bu kapılardan birinin önde, ikisinin binanın yanlarında ve merdivenlerle çıkılacak türden olduğu ve ana sınıfı için de binanın yanında ayrı bir kapının bulunduğu görülmektedir. Diğer taraftan, okul binasına giriş ve çıkışları kolaylaştırmak ve zamandan tasarruf etmek için uygun olduğu düşünülen bu düzenlemenin, sınıflara giriş ve çıkış açısından da düşünülmesi gerektiği söylenebilir. Sınıf düzeni eğitsel çabaları kolaylaştırıcı ve onlara yardımcı edici olmalıdır. Örneğin, sınıfın ikinci bir kapısının öğrencilerin sıra ile koşuşmadan girme-çıkma davranışını kolaylaştırır. Örnekleme yer alan 1998 yılı öncesinde eğitim-öğretime başlanan okullara bakıldığında ise binaya giriş-çıkış kapıları maksimum iki tanedir. Her düzeydeki öğrenci aynı kapıyı kullanmaktadır. Okul yöneticilerinin görüşleri ve gözlem verileri ile elde edilen bilgilere göre, özellikle anasınıfı ve I. sınıf öğrencileri için giriş ve çıkış hem çok uzun sürmekte hem de çeşitli güçlükler yaşanmaktadır.

Öneriler

1. Gelecekte yapılacak olan ilköğretim okul bina projelerinde, dersliklerde iki kapı, okul bahçesinde çeşme, kapalı spor salonu, kantin ve otopark alanları bulunmalıdır.
2. MEB, ilgili inşaat firmalarından, okul binalarını projeye göre tam bitmeden teslim almamalıdır.
3. İlköğretim okul yöneticileri, okul binası içinde bulunan çoklu kullanıma uygun olarak yapılmış mekânları, MEB'in ilgili düzenlemelerinde belirttiği gibi yöre halkının gereksinimlerine uygun çalışmalarda kullanmaya özen göstermelidir.
4. Okul bahçesinin ağaçlandırılması çalışmaları ile ilgili olarak, okul yöneticilerinin TEMA Vakfı, diğer Demokratik Kitle Örgütleri ve Okul Aile Birliği ile eşgüdüm ve koordinasyona gitmesi önerilebilir.
5. 1998 yılı öncesi eğitim-öğretime başlanan ilköğretim okul binalarının MEB ve Maliye Bakanlığı'nın ortak kararı ile hazırlanan düzenlemeye uygun hale getirilmesi için gerekli çalışmaların yapılması önerilebilir.

Kaynakça

- ABD. (1998). *American school and university*, 70 (12), 1-18.
- Aydın, A. (1998). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Anı Yayıncılık Reklam San. Tic. Ltd. Şti.
- Aydoğan, H. (1998). *Gri okullara son*. www.milliyet.com.tr/ 1998/01.16/gri.html
- Başar, H. (1997). *Sınıf yönetimi (3. baskı)*. Ankara: Önder Matbaacılık Ltd. Şti.
- Baykal, A. (1995). Okul tasarımında eğitim teknolojisinin yeri. 4. Ulusal Kalite Kongresi, İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, Kalder Kalite Derneği, *Özgeçmişler ve Tebliğler*, 3, 507-522.
- Brophy, J. E. (1988). Educating teachers about managing classrooms and students. *Teaching and Teacher Education*, 4 (1), 1-18.
- Burden, P. E. (1995). *Classroom management and discipline: Methods to facilitate cooperation and instruction*. USA: Longman Publishers.
- Edwards, C. H. (1993). *Classroom discipline and management*. New York: Macmillan Publishing Company.
- Erden, M. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Gömlüksiz, M. & Temel, A. (1993). *Yapıları açısından devlet okullarının görünümü*. Ç.Ü. Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Adana.
- H.M.F. (1999). *Daylighting in schools: An investigation into the relationship between daylighting and human performans*. www.Ebsco.com.
- Kuller, R. & Lindsten, C. (1992). Health and behaviour of children in classrooms with and without windows. *Journal of Environmental Psychology*, 12, 305-317.
- MEB, *Web-sitesi*, www.meb.gov.tr
- Özgü, T. (1995). Kaynak yönünden eğitim sorunumuz ve çözüm yollarının değerlendirilmesi. 4. Ulusal Kalite Kongresi, İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, Kalder Kalite Derneği, *Özgeçmişler ve Tebliğler*, 3, 511-515.
- Özüekren, Y. (1982). *Çağdaş temel eğitim yapılarında eğitsel mekân düzenlemelerine veri oluşturmak üzere donatı öğelerinin kullanıcı konforu açısından tasarımında kullanılacak bir yöntem*. Yayımlanmamış doktora tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Geliş	9 Nisan 2002
İnceleme	2 Mayıs 2002
Kabul	26 Mayıs 2003